

**TÜRK HUKUK TARİHİ
ARAŞTIRMALARI**

Journal of Turkish Legal History

ISSN: 1306-6889

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Journal of Turkish Legal History

Sayı 28, 2019 (Güz)

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü	Fethi Gedikli (İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)
Kurucular	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mustafa Şentop, Mürteza Bedir
Yayın Kurulu	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mürteza Bedir, Sami Erdem, Ayhan Ceylan, Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu
Danışma Kurulu	İdris Bostan (İstanbul Ü.), Feridun Emecen (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Mehmet İpşirli (İstanbul Medipol Üni.), İsmail E. Erünsal (İstanbul 29 Mayıs Üni.), M. Emin Artuk (İstanbul Medipol Üni.), İbrahim Kâfi Dönmez (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Kemal Beydilli (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Engin Deniz Akarlı (İstanbul Şehir Üni.), Sevgi Gül Akyılmaz (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.), Mustafa Avcı (Ankara Sosyal Bilimler Üni.), Yusuf Karakoç (Dokuz Eylül Üni.), Nevin Ünal Özkorkut (Ankara Üni.)
Editör	Fethi Gedikli
Yardımcı Editör	Ali Adem Yörük
Sekreterlik	Furkan Şahan
Baskı	Pelikan Basım, Odin Topkapı Center no: 28/1a, Topkapı / İstanbul Tel: 0212 613 79 55
Baskı Tarihi	Aralık 2019

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları yılda iki sayı yayımlanan hakemli bir dergidir.
Dergide yer alan yazıların ilmî ve fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yönetim

İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal
Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Merkez Bina
Oda 58 Beyazıt/İstanbul/Türkiye
e-posta: hukuktarihimerkezi@istanbul.edu.tr

Bu sayı Sancaktepe Belediyesi'nin katkılarıyla basılmıştır.
Belediye Başkanı Av. Şeyma Döğücü'ye teşekkür ederiz.

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Sayı 28 • 2019 (Güz)

İçindekiler

Sırbistan'ın İdare-i Dâhiliyesine Dâir Kanunnâme: 1838 Türk Anayasası (Turski Ustav) <i>Ayhan Ceylan</i>	5
<i>Belgeler/Notlar</i>	
Hukuk Reformu Metinleri 7: Ömer Rıza Doğrul'un 1928 Tarihli The Angora Reform Tercümesi - Türkiye'nin Adli İnkılabı <i>Ali Adem Yörük</i>	55
Hukuk Reformu Metinleri 8: Kevakibîzâde Abdülhalik Midhat'ın Darülfünun ve Mekteb-i Hukuk'a Dair İki Yazısı <i>Haz. Rıdvan Abdurrahman Demirtaş</i>	105
Hukuk Reformu Metinleri 9: Celâl Nuri'nin Fenn-i Hukuktaki İnkılab Hakkında Musahabe Adlı Yazısı (1922) <i>Yasin Yılmaz</i>	115
Hukuk Reformu Metinleri 10: Abdullah Cevdet'in Kaleminden Medenî Kanun'un Kabulü (1926) <i>Yasin Yılmaz</i>	121
Hukuka Bir Nazar <i>Seyyid Haşim, haz. Mahmud Esad Kalıpçı</i>	129
Türk İnkılabı: Devlet Şekilleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi <i>Edip Serdengeçti - Haz. Emre Partalçı</i>	139
İsviçre Kanun-ı Medenîsinin Menşei ve Suret-i Tanzim ve Müzakeresi <i>Mişon Ventura - Haz. Rıdvan Abdurrahman Demirtaş</i>	147
Hukuk Müessesesi Tarihi: Hukuk Mektebi'nin Tarih ve Suret-i Tesisine Ait Malumat ve Vesâik <i>Ebül'ulâ Mardin - Haz. Ali Adem Yörük</i>	155

HUKUK REFORMU METİNLERİ 10:

ABDULLAH CEVDET'İN KALEMİNDEN MEDENÎ KANUN'UN KABULÜ (1926)*

Haz. Yasin Yılmaz**

Hükümet-i Cumhuriyemizin İsviçre Kanun-ı Medenîsi'ni kabul etmesi mühim bir hadise-i içtimaiyedir ki büyük bir itina ile kaydedilmelidir. Mustafa Kemal'in manevi zaferlerinden biri ve belki de en büyük zaferi bu olacaktır. Bu olmuştur demiyoruz, çünkü yüksek bir milletin kanun-ı medenîsini alan bir millet, yüksek milletin irtifana bir hamlede çıkmış olamaz; yalnız o yükselmeye

* Abdullah Cevdet'in (1869-1932), Medenî Kanun'un kabulünden (17 Şubat 1926) sonra, yürürlüğe girmesinden (4 Ekim 1926) önce kaleme aldığı iki yazıyı biraraya getirdik: "Kanun-ı Medenî", İctihad, sy. 199, 1 Mart 1926, s. 3893; "Kanun-ı Medenî ve Adliye Vekilimiz", İctihad, sy. 205, 1 Haziran 1926, s. 3989-3992 (Yazının sonunda 23 Mayıs 1926 tarihi vardır). Abdullah Cevdet ilk yazıda, Medenî Kanunu'nun kabulünü coşkulu ifadelerle karşılamakta; ikinci yazıda ise Adliye vekili Mahmut Esat Bozkurt'tan aldığı bilgileri de zikrederek taaddüd-i zevcât (çok eşlilik), irtidat/din hürriyeti, kadının hukukî statüsü/hak ve hürriyetleri ve son olarak din farklılığının evlenme engeli olması meselelerini ele almaktadır. Her bir meselenin Tanzimat döneminin farklı evrelerine uzanan çok boyutlu bir hikâyesi olduğu, bu yazıların ise kabul edilmiş bir inkılap kanunu münasebetiyle yazıldığı dikkatten kaçırılmamalıdır. (Abdullah Cevdet, burada Kral Lear'dan getirdiği bir örnekle gayrimeşru ilişkiyi bir tür taaddüd-i zevcât olarak tanımlamıştır. İctihad'ın ilk sayısında ise kanunların, toplumun örf ve âdetlerine uygun yapılması gerektiğini ve tek eşliliğin kanunla dayatılmasının gayrimeşru ilişkilere sevkedeceğini savunmuştu. Bkz. İctihad, sy. 1, 1 Eylül 1904, s. 7; ayrıca bkz. Şükrü Hanioglu, Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1981, s. 185; Yasin Yılmaz, Son Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesi - Batıcı Perspektiften Bir İnşa Denemesi, İstanbul, Bir Yay., 2018, s. 148-149). Bununla beraber yazarın fikrî konumundan ötürü yazıların, bir övgü metni olmanın ötesinde, kökleri yakın tarihte olan bir bakış açısını temsil ettiği belirtilmelidir. Abdullah Cevdet'in hayat hikâyesi ve görüşleri için bkz. M. Şükrü Hanioglu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-cevdet>. (ed. Ali Adem Yörük).

** Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, e-posta: yasinylmaz@erbakan.edu.tr.

mani olan engeller kaldırılmış ve yükselme yolu serbest bir hale getirilmiş olur.

Taaddüd-i zevcât bizde aile mefhumunu berbat etmiştir. On beş yirmi sene bir hayat-ı müşterek yaşadıktan ve müteaddid çocukların anası olduktan sonra bir zevceye, zevcin “seni boşadım” demesiyle zavallı kadının başını örtüp on beş yirmi senelik yurdunu ve çocuklarını terk ederek sokağa atılması icab ediyordu. Ba’de-mâ bu olamayacak, Türk evladı halayık derekesine düşürülmüş analardan doğmayacak, anası babası hür, hürzâde olacak...

İctihad’ın müdür fikirleri arasında şu madde de vardır: “Şarkı Garbın dînunda bırakan başlıca âmillerden biri Şarkta kadının vaziyetidir”.

Daha birçok seneler bu madde mevkiini muhafaza edecek; çünkü bu vaziyetin bize açmış olduğu içtimaî yara çok derindir. Dert müzmindir, müzmin bir tedaviye muhtaçtır. Kanun ve kabul darbeleriyle bu yara derhal iyi olmaz. Binaenaleyh memleketin yükselmesine rabt-ı iman edenlerin işi hitama ermiş değil, asıl şimdi başlamıştır. Kanunlar; tabiat, teamül, örf haline gelmedikçe hakiki meyve vermezler. Bunu ne yapacak? Faaliyet ile geçecek zaman. “*Le temps n’épargne point ce qu’on a fait sans lui*” [“Zaman yapılan işleri karşılıksız bırakmaz”]. Bu faaliyetin mevzuu terbiye olacak, gayesi şuuriyi gayr-ı şuuriye nakletmek olan talim ve terbiye olacaktır.

Rus-Japon muharebesinin cereyanını hararetle bir dikkatle takip ederken bir Paris gazetesinde bir Japon zabitanın bir gazete muhabirine söylemiş olduğu şu sözleri pek dikkate şâyân bulmuş ve bir kitabımızın kenarına aynen Fransızca ibaresiyle kaydetmiştik: “Talim ve terbiye bin tartı taşının (*poids*’nın) asılmış bulunduğu bir saç telidir. Mürebbi, müsta’mirin ve tacirin mu’înidir, fütuhâtı takip etmek iktiza eden ikmal-i huzur u refah işini gören talim ve terbiyedir”. Japon miralayı talim ve terbiye bir saç teli kadar ince ve kuvvetsiz görüldüğü halde binlerce kiloluk sıkletleri çekecek bir kuvvete maliktir demek istemiştir.

Kanun-ı Medenî’nin kabulü bir fetihtir ve bir feth-i mübîndir; bu fethi de büyük meş’alimize ve münevver ve azimli rüfekâsına medyûnuz. Münevverlerimiz bugün her günden ziyade âcil, müstemir ve müsmir faaliyet-i fikriye ve tenviriyeye geçmek vazife-i âliyesinin en yüksek hararetini yüreklerinde hissetmelidirler.

*

199 numaralı İctihad'ın baş makalesine Kanun-ı Medenî'yi kabul etmemizi mevzu olarak almıştık. Ankara'yı son ziyaretimizde Kanun-ı Medenî'ye ait, genç Adliye Vekilimiz Mahmud Esad Beyefendi'nin kıymetli bazı mütalaa ve izahları ikinci defa aynı mevzu üzerine sevk ediyor. Tekrar ederiz ki Kanun-ı Medenî'yi aynen kabul etmemiz bizi Avrupa ve Amerika milel-i mütemeddinesinin teşkil ettikleri aile arasına girmemize mani olan şeyleri kaldırmıştır. Bu kanunlar Büyük Millet Meclisi'nden geçirilirken uğradığı mukavemet ve muhalefetler hakkında Mahmud Esad Bey'in icrasına mecbur olduğu ve bize bizzat hikâye ettiği mücahedeler ilhamkârdır.

Evvela taaddüd-i zevcât usulünü ilga eden madde-i kanuniye mecliste hayli mukavemet görmüştür. Bir milletin nüfusunun artmasında taaddüd-i zevcâtın kuvvetli, mühim bir âmil olduğu ve binaenaleyh taaddüd-i zevcâtın ibkâsı lazım geldiği ileri sürülmüştür. Vekil Bey, bu sakat iddiayı hayattan ve mâ-vaka adan alınmış ve şu mealde bir delil ile def etmiştir: "Almanya'da, İtalya'da taaddüd-i zevcât yoktur. Türkiye'de taaddüd-i zevcât vardır. Halbuki Almanlar dört sene zarfında üç milyon artıyor, İtalyanlar her sene harice beş yüz bin muhacir sevk etmeye mecbur olacak kadar çoğalıyorlar. Taaddüd-i zevcâtın mübah ve meşru bulunduğu Türkiye nüfusunun bu miktarların üçte biri kadar olsun arttığına şahit oluyor muyuz?" Erkâm ve ihsâiyâta istinad eden bu müdafaa karşısında muhafazakarların davaları çürümüştür.

Genç vekilimizin bu müdafaa-i ilmiyesine ilaveten denilebilir ki hakikaten taaddüd-i zevcât usulü nüfusun artmasını mucib olsaydı da yine biz onu terk ve def etmekte tereddüt etmezdik; zira bir milletin kuvveti fertlerinin çoğalmasında değil, ez-cümle kuvvetli ve muhabbetli ailelerin çoğalmasındadır. Fertleri değil aileleri çoğalan millet artmış olur. Taaddüd-i zevcât bir haneyi bir yuva, bir aile yuvası olmak fazilet ve âdetinden tecrid eder. Biz, hayatta iki kadınlı evleri ve bu iki veya daha ziyade kadından doğmuş evlatların babalarına ne nazarla baktıklarını çok görmüş ve dilhûn olmuşuzdur. İçinde birden ziyade ana hanım bulunan hane, hane değildir. Hatta han bile değildir. İlk kadından gelen çocukları babalarında analarını tahkir, analarına zulmetmiş bir baba görürler. İkinci kadından gelen evlatlar dahi validelerini ekseriya lâ-alet't-tayin güzel bir kızıdan imâl edilmiş ikinci bir kadın yapan babalarına buğz ederler; niçin bizim valide-miz bu evin müstakil sahibesi, hanımı olmadı derler; validelerini böyle yarım hanım veya cariye yapan babayı bi-hakkın sevmezler. Böyle bir evde muhabbet değil husumet, kin hükümandır. Bu suretle babanın vaziyeti, evin vaziyeti ber-

bat olur. Hiç kimse tam bir surette evin ve babanın sahibi ve merbutu değildir. Babaları bir, anaları ayrı kardeşler arasında anaları ve babaları bir kardeşlerin arasındaki tabii irtibat ve muhabbet bulunmak muhaldir.

Büyük Shakespeare'in *Kral Lear* adlı bir faciası vardır. Bu facianın kahra-manlarından Kont Gloucester'in iki evladı vardır. birinin adı Edgar'dır, diğ-erinin adı Edmond'dır. Bunlardan Edgar meşru anadan doğmadır. Babası Kont Gloucester'ın faziletli, fedakâr, müşfik hâdimidir. Bir nev taaddüd-i zevcât mahsulü olan gayrimeşru evladı Edmond babasının ve meşru evlat olan kar-deşinin düşman-ı canıdır ve babasına ve kardeşine karşı cânidir. Ah! Büyük Shakespeare ne kadar keskin ve ilâhî görüşle bu aile yarasını görmüş ve göster-miştir! Muhafazakar azâ arasında *Kral Lear*'ı sahnede görmüş ve hiç olmazsa bu piyesi okumuş olanlar çokça olsaydı, genç ve münevver Mahmud Esad Bey bu kadar mücadeleye muhakkak mecbur olmazdı.

Bugün birden ziyade zevce ile medenî bir aile içine kabul edilemezdik ve edilmemek hak idi. Vahdet-i zevceyi tesis eden Kanun-ı Medenî maddesi hakiki ve emin ailelerden müteşekkil bir millet olmak yolunu bize açmıştır.

İkinci mühim madde de her reşidin dinini intihab etmekte hür olmasıdır.

Laik ve asrî bir cumhuriyet, vatandaşlarına “şu veya bu din ile mütedeyyin olacaksın” diyemezdi. Bâ-husus din, aklî olmaktan ziyade hissî bir hadise-dir. Bir adama “fülan din ile mütedeyyin olacaksın” demek ona adeta “falani seveceksin”, “filanı kendine baba yapacaksın” demeye benzerdi. Bu kanun geçerken dahi Meclis'in muhafazakarları arasında hayli kıyam ve kıyamet olmuş. “Eğer herkes din ihtiyar ve intihabında serbest bırakılırsa Müslümanlar Müslümanlığı terk eder Hıristiyan, Mecusi falan olurlar, camia-i İslâmiye küçülür” demişler. Mahmud Esad Bey kürsüye gelmiş: “Efendiler, merak etme-yin eğer Müslümanlar başka din intihabında serbest olmamak zarureti altında Müslüman kalıyorlarsa böyle Müslümanlık bırakın hiç olmasın, zorla ve başka bir şey olamadığından dolayı Müslüman olanın Müslümanlığında hayır yoktur” demiş ve sonra ilave etmiş: “Efendiler, eğer her reşidin dinini intihabda hür olması, Müslümanların Müslümanlığı terk ve başka bir din kabulünü mucib olsaydı bugün Bulgaristan'da, Hindistan'da Müslüman kalmamak lazım gelir-di. Zira buralarda bir Müslümanın İsevî, Musevî, Budî ilh... olmasını mani hiç-bir kanun yoktur. İş böyle iken bu Müslümanların Hıristiyanlığı veya Mecusiliği kabul ettikleri ya hiç vaki olmuyor yahut nadiren vaki oluyor” demiştir. Bu kuv-vetli ve mukni müdafaa üzerine muhalefetin sesi kesilmiştir.

Dini siyasete karıştırmamak hususunda gösterilmiş olan itina dahi kayda şâyândır. Câmî'nin [Firdevsî'nin] “*Ziyan-ı kesân ez pî suved hîş / Becuyend ve din ender ârend pîş* [“Kendi çıkarları için başkalarını zarara sürüklerler; bunun için de dini ileri sürer, onunla kandırırlar”]” beytinde pek güzel tasvir olunduğu vechile elde din perdesi olduğu halde ve ne yaman ve bî-iman işler görüldüğüne çok şahit olmadık mı? Din insanın hissî ve sırrî temayülüne hitab ettiği için madrabazların elinde ekseriya mülevves fakat müessir bir silah olmuştur. Mülevves silah kelimesini telaffuz edince hatıra bir vaka geldi.

Esasen softa olan merhum Emrullah Efendi, Maarif nâzırı iken Tevfik Fikret Bey merhumu Galata Sultanî Mektebi müdürlüğünden azletmişti. Bu azil keyfiyeti o zamanın Meclis-i Mebusan'ında ve bilhassa münevver azâsı meyanında azim bir infiali ve Emrullah Efendi'ye hücumu davet etmişti. O zaman Emrullah Efendi, alâ meleî'l-meclis, “beni çok sıkıştırmasınlar, sonra kürsüye çıkar Tevfik Fikret Bey'in Tarih-i Kadim manzumesini okur ve bu suretle dinsizliğini ilan ederim!” diyebilmişti. O zaman çıkan gazetelerin birinde “Bırakalım Şu Mülevves Silahı” ser-nâmesi ile acı ve kaynar bir makale neşretmiştik. Bu makalede demiştik ki: “Bizden başka hiçbir milletin Maarif nâzırı böyle bir söz söylemeye kadar alçalabilir mi? Bunu anlamak istedim, Emrullah Efendi'nin bu sözünü dünkü Bulgaristan'ın Maarif nâzırının ağzına götürdüm, bu söz onun ağzında değil ayaklarının altında yer buldu!”. Artık Türkiye'de hiçbir fert ve hiçbir zât mevkiini müdafaa ve muhafaza etmek çaresini bir mütefekkirin tarz-ı ictihad ve itikadını teşhirde bulmayacak. O gün ile bu gün arasında geçen zaman on beş defa on iki ay kadar bir şeydir. Türk bu kadar az bir müddet zarfında büyük terakki merhalesi kat etmiştir.

Üçüncü nokta kadının hak ve hürriyeti hususunda Kanun-ı Medenî'nin verdiği temindir. Taaddüd-i zevcenin men i, kadının haysiyeti ve hakkı için büyük tereffu' olduğu gibi hukuk-ı irsiyede erkekle müsavi tutulması da iktisadî olduğu kadar da manevî bir tatmin teşkil eder. Düne kadar Darülfünunumuzun Hukuk Fakültesi'nde hukuk-ı zevciyete dair yapılan tedrisat bu asrın milî-i mütemeddinesinin huzur-ı zihniyetinde cidden âr-engîz idi. İşte elimi *bibliyotek tournantı*ma uzatıyorum, bu mevzua dair teokrasiyanın yani hilafet-i İslamiyenin tedvin etmiş ve Hukuk Fakültesi'nde daha düne kadar tedris ettirmiş olduğu bir kitabı alıyorum. Kitabın ismi şudur: *Münâkehât ve Müfârekât, Nimet-i İslam*, üçüncü kısım”.

Nikâhın bu zihniyete göre tarifini arıyorum, buluyorum, bakınız ne diyor:

“Nikâh kasden milk-i müt ayı müfid olur bir akittir.” Milk-i müt a ise aynı sahifede (sahife 13) şu suretle tarif olunmuştur: “Milk-i müt a: ... kadının menfaat-i mahsusasına mülkiyettir”. Kadın için, kadının haysiyeti için bundan daha ağır hakaret ve hücnat tasavvur olunabilir mi? Bu kitap, Mehmed Zihni Efendi tarafından kütüb-i şer iyeden toplanarak vücûda getirilmiştir. Nikâhtan, zevc ve zevcenin hukuk ve vezâifinden bâhis ve Darulfünunumuzun Hukuk Fakültesi’nde uzun müddet müellifi Mahmud Esad Efendi, bilahare halefi tarafından düne kadar tedris edilmiş olan *Kitabu’n-Nikâh ve’t-Talak* adlı bir kitabı açıyorum, bu kitab-ı şerifin işte 108’inci sahifesinde 237 rakamıyla murakkam fıkra aynen şudur: “Hanenin döşemesiyle levazımı, su ve sabun ve baş tarağı gibi nezafete dair havâici ve haneye ait âlât-ı mesaiyi tedarik etmeye zevc mecburdur. Ama kına ve sürme gibi havâic-i zaruriyeden olmayan şeyler tedarikine ve zevcesi için tabib ücreti ve edviye bedeli vermeye zevc mecbur değildir”. Şu son fıkra kadının sıhhat ve hayatına ne kadar az hürmet ve itina edildiğini pek feci ve hicab-engîz bir tarzda göstermez mi? Biz böyle kavâid ve ahkâm-ı hukukiye ile medenî milletler ailesi arasına nasıl girebilirdik! Ne yüzle bunu bekleyebilirdik!

Dördüncü ve pek mühim bir nokta dîn ihtilafının mani-i izdivac olmamasını temin eden maddedir: Bu suretle Peygamber Muhammed aleyhisselamın ümmetinden bulunan bir genç kız, yine Peygamber İsa veya Musa aleyhisselam ümmetinden terbiyeli, faziletli, affî, münevver bir genç erkekle izdivac edebilecek. Nitekim Avrupa’nın ve Amerika’nın en mütemeddin ve yüksek milletlerinin kızları mazbutu’l-ahlâk bir Türk genciyle izdivaca karar verdikleri zaman bu gencin Muhammedî, İsevî, Musevî, Budî ebeveynden doğmuş olmalarını ne müstakbel zevce ne de bunun valide ve pederi bir mesele addetmezler. Erkeklerimiz her peygamberin ümmetinden zevce intihab etmekte muhtar oldukları ve bizzat Hazret-i Muhammed, İsa ve Musa ümmetinden zevceler intihab etmiş olduğu halde kızlarımızın bu hakk-ı intihabının kasrı, medenî ve geniş düşünüşle kâbil-i telif değildi. Daha on beş ay evvel Türklüğü, Türk olmayı, Türk adıyla, Türk mefkuresiyle, Türklük camiasına girmeyi kabul edecek muhacirleri hangi ırk-ı âliden olursa olsun kabul ve nüfusumuzu bu suretle teksir etmeyi derpiş eden mütalaamız münevver geçinen bazı mütereddi ruhlu ezkiyâmız (!) tarafından en çirkin bir şekle ifrağ ve tahrif edilmiş¹ ve bundan bu memleketin müncisine bile bir hisse-i tecavüz çıkara-

¹ Abdullah Cevdet, burada, nüfus politikalarıyla ilgili görüşlerinin haksız olarak Avrupa’dan damızlık adam getirmek şeklinde sunulduğunu hatırlatıyor.

rılmaya tasaddi olunmuştu!

Türkün ve bilhassa Türk İnkılabının hâl ve âtîsi hakkında bizim kadar nîkbîn olmayanlar belki bize karşı şöyle bir lisan istimal edebilirler: Çok a lâ, ama medenî bir milletin kanun-ı medenîsini almak o milletin medeniyetini de almak değildir. Evet bunun böyle olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Ve Kanun-ı Medenî, sahifeler üzerinde yazılı ahkâm olmayıp örf ve âdet halinde ruhların insiyakına istihale eden medenî ahkâmdır ki bir milleti medenî kılar. Bunlar böyle olmakla beraber Kanun-ı Medenî bize bu inkişaf ve i tilâ yolunu açmıştır. Önde açık ve maksada çıkan yol bulunmak maksada varmak değildir. Fakat maksada gidecek yolların haydutlar, vahşi hayvanlar ve uçurumlar ile mestûr ve muhât olmasına da elbette benzemez.

Kemal-i ihlas ile teslim etmeliyiz ki attığı her teceddüd ve inkılab adımında büyük müceddidimizden mülhem olduğunu söylemek faziletini de gösteren genç ve münevver Adliye vekilimiz Mahmud Esad Bey'in ve sa y arkadaşlarının bize bu yolu açmaktaki himmetleri büyük ve meşkûrdur.

Demir kırmızı derece-i hararete getirilmiş ve örs üstüne konmuştur. Gençlere ve ruhları genç olanlara yüreklerinde mukaddes ateş yanan her yaşta faziletli vatandaşlara hitab ediyoruz: Çekiçler işlesin ve lâ-yenkati işlesin, tam zamanıdır ve zaman, bu zamandır.